

O‘ZBEKISTONDA QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORINING RIVOJLANISH DINAMIKASI

Maxmudov Sarvarbek

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Qayumov Botirjon Talibjanovich

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi” kafedrasi kata o‘qituvchisi

Bugungi globallashuv sharoitida qimmatli qog‘ozlar bozori iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu bozor orqali bo‘sh pul mablag‘lari iqtisodiyot tarmoqlariga yo‘naltiriladi va investitsion jarayonlar faollashadi. O‘zbekistonda mustaqillik yillaridan boshlab kapital bozorini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratildi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda iqtisodiy liberallashtirish va moliyaviy islohotlar fond bozorining rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda [1].

Qimmatli qog‘ozlar bozori iqtisodiyotda investitsiyalarni jalb qilish, korxonalarni moliyalashtirish hamda aholining bo‘sh mablag‘larini iqtisodiyotga yo‘naltirish vazifasini bajaradi.

Fond bozorining rivojlanishi:

- iqtisodiy o‘sishni ta‘minlaydi;
- investitsion faollikni oshiradi;
- tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlaydi;
- moliyaviy resurslar harakatini tezlashtiradi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, kapital bozori iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri hisoblanadi [4].

O‘zbekistonda qimmatli qog‘ozlar bozori mustaqillik yillaridan boshlab bosqichma-bosqich shakllanib va rivojlanib kelmoqda. Ushbu jarayon mamlakatda bozor iqtisodiyotiga o‘tish, xususiy mulkchilikni rivojlantirish hamda investitsion muhitni yaxshilash bilan chambarchas bog‘liqdir. Qimmatli qog‘ozlar bozori rivojlanishini bir necha asosiy bosqichlarga ajratish mumkin.

O‘zbekiston qimmatli qog‘ozlar bozori rivojlanishini quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin:

O‘zbekistonda qimmatli qog‘ozlar bozorining rivojlanish bosqichlari.

Bosqich	Davr	Asosiy xususiyatlari
1-bosqich	1991-2000-yillar	Xususiylashtirish jarayonlari boshlandi, aksiyadorlik jamiyatlari tashkil etildi
2-bosqich	2001-2015-yillar	Fond bozori infratuzilmasi shakllandi
3-bosqich	2016-2020-yillar	Iqtisodiy liberallashtirish va investorlar faolligi oshdi
4-bosqich	2021-hozirgi davr	IPO va SPO amaliyoti rivojlanmoqda

Birinchi bosqich 1991-2000-yillarni o‘z ichiga oladi. Bu davrda mamlakatda bozor iqtisodiyoti tamoyillarini joriy etish va davlat mulkini xususiylashtirish jarayonlari boshlandi. Davlat korxonalari aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirildi hamda ularning aksiyalari muomalaga chiqarildi. Aynan shu davrda qimmatli qog‘ozlar bozorining dastlabki huquqiy asoslari yaratildi. Fond birjalari, brokerlik idoralari va depozitariy tizimlari tashkil etila boshlandi. Biroq bozor infratuzilmasi hali to‘liq shakllanmagani sababli savdo hajmi past bo‘lgan.

Ikkinchi bosqich 2001-2015-yillarni qamrab oladi. Ushbu davrda fond bozori infratuzilmasini rivojlantirishga katta e‘tibor qaratildi. Qimmatli qog‘ozlar bilan savdo qilish tizimi takomillashtirildi, brokerlik xizmatlari kengaydi hamda davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari mustahkamlandi. Korporativ boshqaruv tizimi bosqichma-bosqich joriy qilinib, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati takomillashtirildi. Shu bilan birga, korporativ obligatsiyalar bozori ham shakllana boshladi.

Uchinchi bosqich 2016-2020-yillarni o‘z ichiga oladi. Bu davr mamlakat iqtisodiyotini liberallashtirish va kapital bozorini modernizatsiya qilish bosqichi sifatida ahamiyatlidir. Xorijiy investorlarni jalb qilish, fond bozori shaffofligini oshirish va zamonaviy moliyaviy instrumentlarni joriy etishga alohida e‘tibor berildi. Davlat ulushi mavjud yirik korxonalarni transformatsiya qilish hamda ularni fond bozoriga olib chiqish ishlari boshlandi. Elektron savdo tizimlarining joriy etilishi investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi.

To'rtinchi bosqich 2021-yildan hozirgi davrgacha davom etmoqda. Ushbu bosqichda IPO va SPO mexanizmlarini rivojlantirish, davlat aktivlarini xususiylashtirish hamda xalqaro kapital bozorlariga integratsiyalashuv asosiy yo'nalish sifatida belgilandi. Fond bozori faoliyatini raqamlashtirish, investorlar huquqlarini himoya qilish va xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va yosh investorlarni jalb qilishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda [3].

O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozori qisqa tarixga ega bo'lishiga qaramay, so'nggi yillarda sezilarli rivojlanish bosqichlarini bosib o'tdi. Amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va investitsion siyosat fond bozorining kelgusida yanada rivojlanishiga xizmat qilishi kutilmoqda.

O'zbekiston fond bozori rivojlanish dinamikasi.

Yil	Savdo hajmi (mlrd so'm)	Investorlar soni	Muhim o'zgarishlar
2018	110	12 ming	Bozor faolligi past
2019	220	18 ming	Elektron savdo tizimlari kengaydi
2020	450	25 ming	IPO jarayonlari boshlandi
2021	920	40 ming	Xorijiy investorlar faollashdi
2022	1500	58 ming	Korporativ obligatsiyalar hajmi oshdi
2023	2100	75 ming	Xususiylashtirish jadallashdi

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, fond bozorining savdo hajmi yildan-yilga oshib bormoqda. Bu esa mamlakat investitsion muhitining yaxshilanayotganidan dalolat beradi [6].

So'nggi yillarda fond bozori savdo hajmi va investorlar soni ortib bormoqda. Davlat aktivlarini xususiylashtirish va IPO jarayonlari bozor rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish maqsadida quyidagi islohotlar amalga oshirilmoqda:

- 1) fond bozorini raqamlashtirish;

- 2) investorlar huquqlarini himoya qilish;
- 3) IPO va SPO amaliyotlarini kengaytirish;
- 4) xalqaro moliyaviy standartlarni joriy etish;
- 5) xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratish.

Davlat korxonalarining aksiyalarini fond birjasida sotish amaliyoti keng qo'llanilmoqda. Bu esa fond bozori likvidligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bozor rivojlanayotgan bo'lsa-da, quyidagi muammolar mavjud:

1. Aholining moliyaviy savodxonligi yetarli emas;
2. Investorlar soni kam;
3. Ikkilamchi bozordagi savdo hajmi past;
4. Emitent korxonalar soni cheklangan;
5. Fond bozoriga nisbatan ishonch to'liq shakllanmagan [5].

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun aholiga moliyaviy ta'lim berish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish hamda investorlar uchun imtiyozlar yaratish muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozori bosqichma-bosqich rivojlanib bormoqda. So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar fond bozorining faollashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, IPO va SPO amaliyotlari, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi hamda xorijiy investorlar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar kapital bozorining istiqbolini oshirmoqda [2].

Kelgusida investorlar sonini ko'paytirish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va xalqaro standartlarni keng joriy etish fond bozorining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2015.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Kapital bozorini rivojlantirish agentligi ma'lumotlari. - Toshkent, 2023.
3. Karimov D. - "Moliyaviy tahlil". Toshkent, 2021.
4. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya bozori va qimmatli qog'ozlar. - Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2019.
5. Sharipov K.O. Kapital bozori nazariyasi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

6. “Toshkent” Respublika fond birjasi yillik hisobotlari. - Toshkent, 2022-2023.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi iqtisodiy ko‘rsatkichlari. - Toshkent, 2023.
8. www.lex.uz
9. www.mf.uz

